

İSPANYA İÇ SAVAŞI SIRASINDA “MUJERES LIBRES” (ÖZGÜR KADINLAR) ÜZERİNE YAPILAN BİLİMSEL YAYINLARIN SOSYAL AĞ ANALİZİ*

Onur Yamaner**

Çev. Ali Can Çiçek***

ÖZET

Bu çalışma, İspanya İç Savaşı sırasında Mujeres Libres (Özgür Kadınlar) üzerine yapılan bilimsel yayınlardan oluşan kapsamlı bibliyografik atıf dizini üzerinde sosyal ağ yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bir analiz sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bu

amaçla web tabanlı bir sistem olan kaynakca.info kullanılmıştır. Çalışma kapsamında ilk olarak kaynakca.info adresinde “İspanyol Kadın! Tarihi Kaynakça ve Atıf Dizini” isimli tarihsel, bibliyografik atıf dizini oluşturulmuştur. Dizin, prestijli uluslararası yayınevleri tarafından basılan kitaplar, hakemli dergilerde yayınlanan makaleler, uluslararası sempozyum bildirileri ve tezler gibi savaş sonrasında yazılmış temel çalışmalarını içermektedir. Söz konusu dizin, sosyal ağ analizi yönteminin arasındalık, yakınlık ve eigenvector collectivism (özvektör kolektivizmi) kriterleri kullanılarak analiz edilmiştir. “İspanya

* Bu çalışma 13.06.2017 tarihinde Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi’nde yayınlanmış “A SOCIAL NETWORK ANALYSIS OF THE SCHOLARLY PUBLICATIONS ON SPANISH WOMEN (MUJERES LIBRES) DURING THE SPANISH CIVIL WAR” adlı İngilizce makalenin Türkçe çevirisidir.

** Dr. , onurediperu@yahoo.co.uk, ORCID: 0000-0002-8715-2060.

*** Araştırma Görevlisi, Doktora Öğrencisi, Tübingen Üniversitesi, ali-can.cicek@uni-tuebingen.de, ORCID: 0000-0002-2507-0748

1 Mujeres Libres

İç Savaşı sırasında Mujeres Libres” konusunda dikkate değer araştırmalar yapan önemli araştırmacılar ve bu ağdaki farklı grupları birbirine bağlayan diğer ilgili katılımcılar, sosyal ağ analizi kullanılarak oluşturulan ağ haritaları ile ortaya çıkarılmıştır. İspanya İç Savaşındaki Mujeres Libres tarihine dair çalışmalar, Mary Nash, Martha Ackelsberg ve Temma Kaplan gibi akademisyenlerin öncü çalışmalarıyla önemli bir yere ulaşmıştır. Bu akademisyenler, Mujeres Libres gibi gruplarla yaptıkları sözlü tarih projeleri sayesinde, İspanyol kadınlarının savaş sırasındaki katkılarını görünür hale getirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Mujeres Libres, Özgür Kadınlar, İspanya İç Savaşı, Sosyal Ağ Analizi*

A SOCIAL NETWORK ANALYSIS OF THE SCHOLARLY PUBLICATIONS ON “MUJERES LIBRES” (FREE WOMEN) DURING THE SPANISH CIVIL WAR

ABSTRACT

This study lays down the results of an analysis carried out using social network method on exhaustive bibliographic citation index that consists of scientific publications on Spanish women during Spanish Civil War. For this purpose, web-based system kaynakca.info is employed. Firstly, the historical, bibliographic citation index named “References and Citation Index on Spanish Women History²” is created on kaynakca.info within the scope of this study. The index incorporates the main studies written following the war such as books published by prestigious international presses, articles published in peer-reviewed journals, international symposium reports and dissertations. Aforementioned index was analyzed by using the betweenness, closeness and eigenvector collectivism criterions of the social network analysis method.

Important researchers that conducted significant research on the subject "Spanish women during Spanish Civil War" as well as other relevant contributors that connect different groups in this network are revealed using network maps created by employing the social network analysis. The study of the history of the Mujeres Libres in the Spanish Civil War has been characterised by the pioneering work of scholars such as Mary Nash, Martha Ackelsberg and Temma Kaplan. Through their oral history projects with groups such as the Mujeres Libres, these scholars have made visible the contributions of Spanish women during the war.

Key Words: *Mujeres Libres, Free Women, Spanish Civil War, Social Network Analysis*

Giriş

İspanya İç Savaşı iki nedenden dolayı birçok tarihçinin ilgisini çekmiştir: Birincisi, İspanya'nın yaklaşmakta olan İkinci Dünya Savaşı'nın silah, taktik ve askeri konseptleri için dev bir deneme sahası haline gelmesi, ikincisi ise savaşın her iki tarafın da şarkılardan kitapçık ve posterlere, filmlerden belgesellere ve EAJ15 tipi mikrofonlara kadar dönemin teknolojisinin mümkün kıldığı her türlü

aracı kullanarak propaganda yoluyla en çok duyurulan silahlı çatışmalardan biri haline gelmesidir. Şunu da belirtmek gerekir ki, akademisyenler savaşla ilgili birincil kaynaklara ulaşmak için Franco'nun ölümüne (1975) kadar beklemek zorunda kalmışlardır. Ölümünün ardından savaşla ilgili çok sayıda kitap yazılmış, sayısız röportaj ve sözlü tarih projesi gerçekleştirilmiştir. Ancak İspanyol kadınının savaştaki rolü, kimliği ve savaş çabalarına doğrudan katkısı, hatta savaş sırasındaki yaşamına dair en ufak bir ayrıntı bile iki yönlü kolektif hafıza yitimine maruz kalmıştır; ki bu kolektif hafıza yitimi, kadının sosyal cinsiyetinin ve erdeminin kaybindan kaynaklanmıştır. İspanyol kadınlarının bu anlatılmamış tarihinin yeni kaygılar ve anlayışlar ışığında yeniden yazılması gerekiyordu. İspanyol modern tarihinin görünmez ya da isimsiz kadın kahramanları, İspanyol Kadın Tarihi Araştırma Derneği'nin kurucusu ve Barcelona Üniversitesi Çokkültürlülük ve Toplumsal Cinsiyet Araştırma Grubu'nun kurucu direktörü İrlandalı tarihçi Mary Nash ile iki Amerikalı tarihçi Martha A. Ackelsberg ve Temma Kaplan'ın öncü çalışmalarıyla giderek daha görünür hale geldi. Bu makale, akademik çalışmalarında kullandıkları

referanslara göre İspanya İç Savaşı sırasında İspanyol Kadınları üzerine çalışan akademisyenler arasındaki akademik etkileşime odaklanmaktadır. Bunu yapmak için, Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü tarafından 2008 yılında oluşturulan web tabanlı kaynakca.info sistemini kullanarak çevrimiçi bir kaynakça oluşturuldu ve makale, kitap ve tezler dahil olmak üzere 685 farklı akademik yayındaki 1300'den fazla referansı ekledim.²

1. Mary Nash'in Şemsiyesi Altında

Mary Nash, İspanya İç Savaşı sırasında İspanyol Kadınları ve özellikle de *Mujeres Libres*³ üzerine çalışanlar için şüphesiz ilk başvurulacak akademisyendir. Alana yaptığı değerli katkılar ve İspanyol Kadınları üzerine yaptığı detaylı araştırmalar, araştırma alanını sonraki akademisyenler için uygulanabilir bir çerçeveye oturtmuştur. Mary Nash'i İspanyol Kadınlarının modern tarihi

2 Bu çalışma için kullandığım yayınların tüm listesini aşağıdaki linkten görebilirsiniz: [http://www.kaynakca.info/kaynakca/6011482/disa_aktar/ic-savas-yillarında-ismpanyol-kadınları.pdf?stil=apa&stil=apa](http://www.kaynakca.info/kaynakca/6011482/disa_aktar/ic-savas-yillarinda-ismpanyol-kadınları.pdf?stil=apa&stil=apa)

3 *Mujeres Libres*, İspanya'da işçi sınıfı kadınlarını güçlendirmeyi amaçlayan anarşist bir kadın örgütüydü (1936 - 1939)

için kilit akademisyen yapan birkaç neden vardır. Öncelikle, İspanyolca ve İngilizce dillerinde çok sayıda eser üretmiştir (ve hala üretmektedir) ve bunları küreselleştirmiştir. Ayrıca savaşa tanıklık etmiş önemli İspanyol kadınlarla yaptığı röportajlar da çalışmalarını zenginleştirmiştir. Diğer bir önemli nokta, kadın tarihine ışık tutmayı; geçmişte kendi adına konuşamayan kadınlara ses vermeyi amaçlamıştır (Nash, 1995, s. 1-7). Kadın örgütlenmelerinden kadınların üç kademeli köleleştirilmesine, kadınların savaştaki yerinden devrimci imgelerdeki kadınlara ve 'Erkekler Savaş Cephesine, Kadınlar Ev Cephesine' gibi söylemlere kadar İspanyol Kadınları ile ilgili her konuya değinmeye çalışmıştır (Nash, 1993, 270).

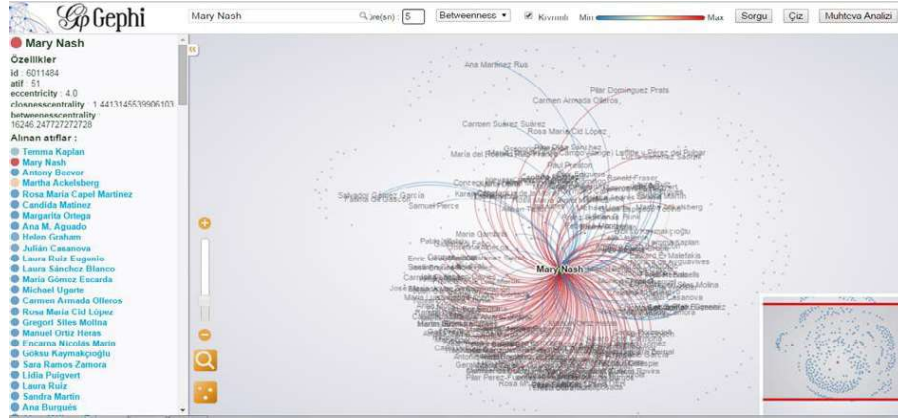
1975 yılında *Mujeres Libres*'in kurucularının ve üyelerinin yazılarını (mektuplarını) "Mujeres Libres" adıyla yayınladı: *España 1936 - 1939*. İspanyolca olarak derlenen bu kitap önemli mektupları daha erişilebilir hale getirmiştir ve bu kitaba 112 kez (2016 tarihine kadar) atıfta bulunulmuştur⁴. Mary Nash'in en çok atıf alan diğer çalışmaları aldıkları atıf sayılarıyla beraber şu şekildedir: Rojas:

4 https://scholar.google.com.tr/scholar?q=mary+nash+mujeres+libres+espana&btnG=&chl=tr&cas_sdt=0%2C5 (03.01.2016)

las Mujeres republicanas en la guerra civil (1999) 228, Mujer, familia y trabajo en España (1875-1936) 224, Mujeres en el mundo: historia, retos y movimientos (2004) 191, Defying male civilization: women in the Spanish Civil War (1995) 136, Historia y género: las Mujeres en la Europa moderna y contemporánea (1990)

112, Mujer y movimiento obrero en España (1981) 87 kez atf almıştır.⁵ Kendisine yapılan atıfların sayısı bile eserlerinin ne kadar değerli olduğunu anlamak için yeterlidir.

5 Sosyal ağ analizi esas olarak çevrimiçi verileri, Google scholar gibi web sitelerini veya diğer akademik referans web sitelerini kullandığından, alıntılarının sayısını değiştirebilir, böylece çevrimiçi görünmeyen çalışmalarını içermez.

Şekil 1: Arasındalık kriterine göre Mary Nash sosyal ağ diyagramı analizi (25.12.2015 tarihinde kaynakca.info analiz modülü kullanılarak çizilmiştir)

Şekil 1'de görüldüğü üzere - arasındalık kriterine göre Mary Nash'in sosyal ağ diyagramında kendisi merkezde kalmaktadır. Diyagramdaki en uzak kişi bile Nash ile doğrudan bağlantılı ya da başka bir akademisyen aracılığıyla bağlantıya sahip. Atf yaptığı ve atf aldığı kişi sayısına göre etrafındaki çember giderek genişli-

yor. Nash'in atıfta bulunduğu kişiler genellikle Mujeres Libres üyeleri ve kurucuları ile Lucía Sánchez Saornil, Amparo Poch y Gascón, Lola Iturbe, Federica Montseny, Manuel Azaña, Dolores Ibárruri, George Orwell ve diğerleri gibi dönemin ünlü tarihçileri veya siyasetçileridir. Kısaca, araştırdığım sosyal ağ analizi,

Nash'in İspanya İç Savaşı sırasında İspanyol Kadın Tarihi konusunda en çok atıf alan akademisyen olduğunu gösteriyor.

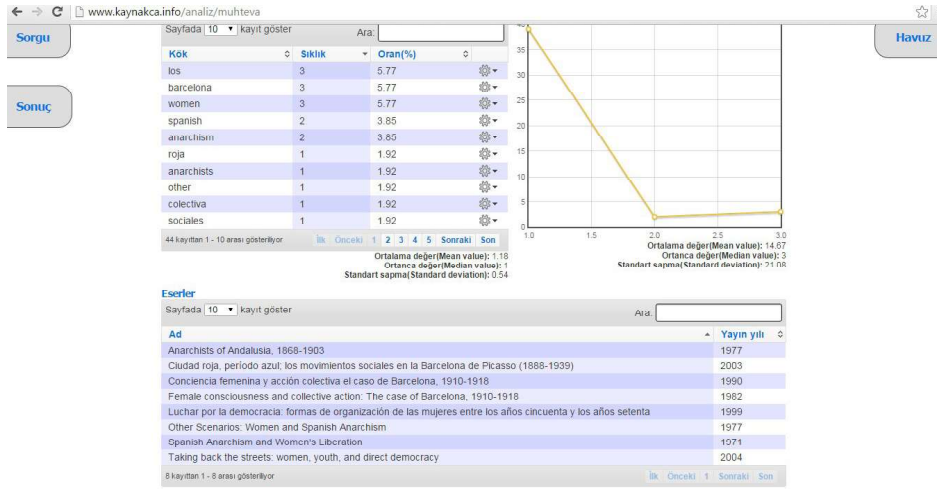
2. Anarquismo una Forma de Vivir (Anarşizm Bir Yaşam Biçimi)

“Cumhuriyet geldiğinde birçok insan mahkumları kurtarmak için hapisaneleri basmaya gitti, ben de gittim. Orada bir adam bağıyordu, “Abajo la política (Kahrolsun politika!) Abajo la Guardia Civil! (Kahrolsun Sivil Muhafızlar)... her şey kahrolsun. Ve sonra bağırdı, “Viva la anarquía!” (Çok yaşa anarşi). “Aha, işte bir anarşist” diye düşündüm. Bu benim bir anarşistle ilk karşılaşmamdı - ve korkunç bir insan gibi görünmüyordu. İyi bir yüzü vardı.” (Ackelsberg, 1991, 37)

Soledad Estorach

İspanyol Anarşizmi ve Kadınlar üzerine temalar çoğunlukla Temma Kaplan ve Martha Ackelsberg tarafından yazılmıştır. Mujeres Libres ilk kez Kaplan'ın 1971'de (Franquist diktatörlüğün devam ettiği dönemde) yazdığı 'Spanish Anarchism and Women's Liberation' (İspanyol Anarşizmi ve Kadınların Kurtuluşu) başlıklı makalesinde yer almıştır

(Kaplan, 1971, s.101-110). Aslında, Mujeres Libres'i İspanya'daki anarşist hareket bağlamında ele alır ancak örgütü feminist olarak tanımlamaz ve Mujeres Libres'in ideolojisinin nereden gelmiş olabileceğinden bahsetmez (Aguavives, 2014, s.9). Aguavives ayrıca, *Anarchists of Andalusia* (Endülüs Anarşistleri), *1868-1903* ve *Conciencia femenina y acción colectiva el caso de Barcelona, 1910-1918* adlı kitaplarında İspanyol Anarşizmini bölgesel olarak incelemiştir. Belirli bir bölge üzerine yaptığı spesifik çalışmalar, birbirleriyle karşılaştırma yapma fırsatı veriyor.

Şekil 2: Temma Kaplan'ın başlıca eserlerinin listesi ve içerik analizi (09.01.2016 tarihinde kaynakca.info analiz modülü kullanılarak çizilmiştir)

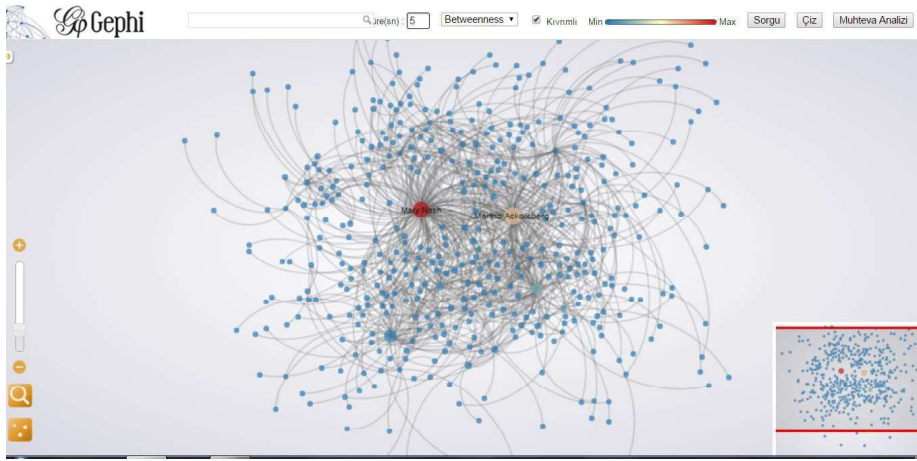
Bu alandaki bir diğer önemli tarihçi olan Martha Ackelsberg, *Free Women of Spain: Anarchism and the Struggle for the Emancipation of Women* (İspanya'nın Özgür Kadınları: Anarşizm ve Kadınların Özgürleşmesi için Mücadele) (1991) adlı ünlü kitabıyla tanınmaktadır. Bu kitapta İspanyol Anarşizminden ve İspanya İç Savaşı sırasında hareketten, *Mujeres Libres*'in bir kadın örgütü olarak tanımlanmasından,⁶ *Mujeres Libres* dergisinden ve diğer

kadın örgütleriyle ilişkilerinden ve sosyal devrim sırasında Sağlık Bakanı olan Federica Montseny'den (1905 - 1994) bahsetmekte ve onları tek tek açıklamaktadır. *Free Women of Spain* (İspanya'nın Özgür Kadınları) makalesi dışında, en önemli ve sorunlu konulara değinen çok sayıda başarılı makalesi vardır. Örnek vermek gerekirse, "Captación y Capacitación: el problema de la autonomía en las relaciones de "Mujeres Libres" con el movimiento Libertario" (Ackelsberg, 1991, s.35-40) adlı makalesinde son derece önemli bir noktayı vurgulamıştır: capacitación without captación'un (kadınları eğit-

⁶ On dört sayı yayımlanmış ancak son sayı Franco birliklerinin Barcelona'ya girmesi nedeniyle günümüze ulaşamamıştır. Bkz: Ackelsberg, M. (1991): *İspanya'nın Özgür Kadınları*, Edinburgh: Ak Press.

meden dikkatlerini çekmenin) hiç bir anlamı olmayacaktır. Sonuç olarak, bu makale için kullandığım sos-

yal ağ analizi, Ackelsberg'in alanında önde gelen akademisyenlerden biri olduğunu göstermektedir.

Şekil 3: Martha Ackelsberg ve Mary Nash *Arasındalık* kriterine göre sosyal ağ diyagramı analizi (25.12.2015 tarihinde kaynakca.info analiz modülü kullanılarak çizilmiştir)

3. Mujeres Libres (Özgür Kadınlar) ve İspanya İç Savaşı Üzerine Son Çalışmalar

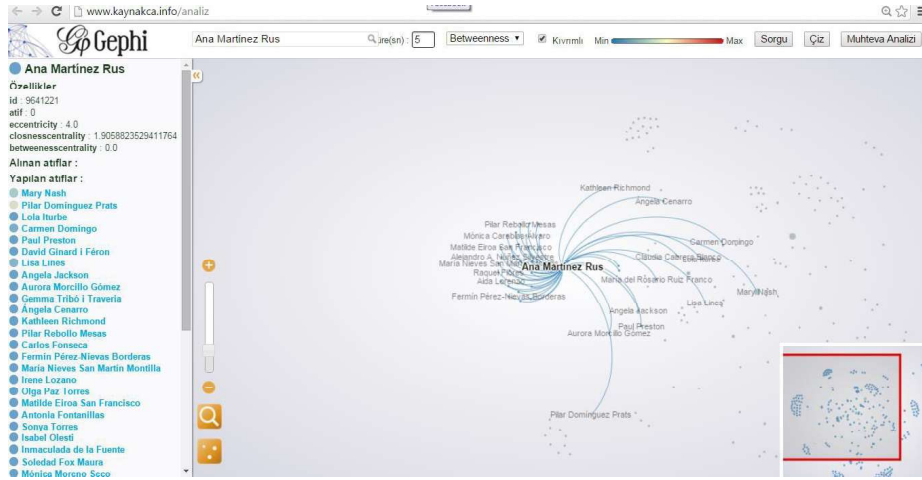
Mujeres Libres ve İspanya İç Savaşı üzerine yapılan son çalışmaları tespit etmek için ağırlıklı olarak İspanyol tarihçi Ana Martínez Rus'un makalesini kullandım. "Mujeres y Guerra Civil: Un Balance Historiográfica" (Rus, 2014, s. 32, 333-343) başlıklı makalesinde, İspanya İç Savaşı sırasında İspanyol Kadınları ile ilgili

son on yıldaki yayınları gözden geçirmektedir. Önde gelen akademisyenlerin diğerleri üzerindeki etkisini anlamak için onun dipnotlarını da çevrimiçi kaynakçaya eklenmiştir. Makalesi, sosyal ağ analizim için bir tür çapraz kontrol niteliğindedir. Aşağıdaki diyagramda (Şekil 4) görüldüğü üzere, Rus'un atıfta bulunduğu akademisyenler aynı zamanda önemli akademisyenlerle bağlantılıdır. Nash, Ackelsberg ve takip eden akademisyenler arasında

yoğun bir ilişki olmasına rağmen, İspanyol Kadınları ve İç Savaş üzerine çeşitli farklı analizler ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar, bahsi geçen konunun içeriğini mutlak zenginleştirmekte ve geniş bir literatüre katkıda bulunmaktadır. İspanyol Kadınları üzerine çalışan akademisyenlerin sayısının artmasıyla birlikte konu, kadınların mobilizasyonu, savaş çabaları ve sürgün, önemli kadınların biyografileri, anarşist hareket, kadınların özgürleşme hareketi ve iç savaşta kadın imgesi,

cinsel şiddet ve milisler gibi birçok farklı açıdan incelenmiştir.

Ana Martínez Rus makalesinde kırk sekiz kaynaktan bahsetmektedir ve bu kaynakların sadece ikisi Almanca, birkaçı İngilizce'den İspanyolca'ya çevrilmiş ve biri de Fransızcadır. Bunun iki anlamı var; konu yaygınlaşmaktadır ve öncül akademisyenlerin aksine bu konular artık çoğunlukla İspanyol akademisyenler tarafından yazılmaya başlanmıştır.

Şekil 4: Özevktör kriterlerine göre Ana Martínez Rus sosyal ağ diyagramı analizi (09.01.2016 tarihinde kaynakca.info analiz modülü kullanılarak çizilmiştir)

Sonuç Yerine

İspanya İç Savaşı, savaşı uluslararası müdahale, toplumsal değişim, siyasi hareketler, ekonomik ve dini noktalar gibi pek çok farklı açıdan incelenmiş olsa da, Mary Nash ve Martha Ackelsberg ve Temma Kaplan gibi diğer önemli akademisyenlerin öncü çalışmalarına kadar İspanyol kadınların savaş sırasındaki yaşamlarını ve savaş çabalarını içeren kitap sayısı oldukça kısıtlıydı. Başka bir deyişle, bu tarihçilerin, özellikle de Mary Nash'in çalışmaları olmasaydı, İspanya İç Savaşı sırasında Mujeres Libres'in (Özgür Kadınların) Tarihi bu kadar çok çalışılmayabilirdi. Çünkü bu tarihçiler Mujeres Libres üyeleri ve diğer önemli kadın liderler ve politikacılarla çok sayıda sözlü tarih projesi yürütmüş ve konuyla ilgili referans kitaplar ve makaleler üretmişlerdir. Daha sonra Carmen Domingo, Carmen Suárez, Ana Martínez Rus, Rosa María Cid López, Pilar Domínguez Prats gibi tarihçiler (ki onların yanı sıra daha birçok tarihçi) bu konuda İspanyolca yazmaya başladılar. İspanyol Kadınları üzerine çalışan ikinci (yeni) nesil tarihçiler, öncü tarihçilerden farklı olarak çoğunlukla İspanyol'dur. Bu durum ister istemez akıllara şu soruyu getiriyor: Neden ilk etapta İspanyol olmayan akademisyenler

geliyor? Bence bunun birkaç nedeni olmalı. İspanya'daki kadın çalışmaları ve feminizm -Mujeres Libres bile kendilerine feminist denmesini istemiyordu- Kuzey Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'ndenkinden farklıydı/farklıdır. Bunun yanı sıra, İspanyol akademisyenler için savaşı kaybeden sadece kadınların değil erkeklerin de tarihi üzerine çalışmak iç sorunlar nedeniyle daha zor olabilirdi. Ya da bu sadece kişisel bir tercih de olabilir. Her ne kadar bu öncü kadın tarihçiler dışarıdan bir bakış açısına sahip olsalar da, en azından çalışmalarının en başında bazı kültürel detayları gözden kaçırma ihtimalleri her zaman olmuştur. Ancak öyle ya da böyle Nash, Kaplan ve Ackelsberg'in arşivlerde yaptıkları çalışmalar, Mujeres Libres'in daha çok görünür hale gelmesini sağladıkları için son derece önemlidir.

Kaynakça

- Ackelsberg, M., & Addelson, K. P. (1987). "Anarchist. Alternatives to Competition". *Competition, a Feminist Taboo?*, . New York: Feminist Press.
- Ackelsberg, M. (1989). "Captación y Capacitación: el problema de la autonomía en las relaciones de "Mujeres Libres" con el movimiento Libertario". *Las mujeres y la guerra civil española*, 35-40. Salamanca: Jornadas De Estudios Monográficos.
- Ackelsberg, M. (1991). *Free Women of Spain*. Edinburgh: Ak Press.
- Ackelsberg, M. (1992). "Mujeres Libres: The Preservation of Memory Under the Politics of Repression in Spain". *International Yearbook of Oral History and Life Stories*, Vol . I, . Oxford: Oxford University Press.
- Ackelsberg, M. (1985). "Separate and Equal? Mujeres Libres and Anarchist Strategy for Women's Emancipation". *Feminist Studies*, 11 (1), 63-83.
- Ackelsberg, M. (1993). "Models of revolution: Rural women and anarchist collectivisation in civil war Spain". *The Journal of Peasant Studies*, 20 (3), 367-388.
- Ackelsberg, M. (1985). "Revolution and Community: Politicization, Depoliticization, and Perceptions of Change in Civil War Spain". *Women Living Change*, 85-115. Philadelphia: Temple University Press.
- Ackelsberg, M. "Women and the Politics of the Spanish Popular Front: Political Mobilization or Social Revolution?". *International Labor and Working Class History*, 30 (), 1-12.
- Ackelsberg, M. (2000). *Mujeres Libres. El anarquismo y la lucha por la emancipación de las mujeres*. Barcelona: Virus.(1975)."Mujeres Libres" España 1936-1939. Barcelona: Tusquets Editor.
- Ayguavives, Mónica (2014). *Mujeres Libres: Reclaiming their predecessors, their feminism and the voice of women in the Spanish Civil War History*, Central European University, Master Degree thesis, Budapest
- Kaplan, T. (1977). *Anarchists of Andalusia, 1868-1903*. Princeton New Jersey: Princeton University Press.
- Kaplan, T. (1990). "Conciencia femenina y acción colectiva el caso de

- Barcelona, 1910-1918". *Historia y género: las mujeres en la Europa moderna y contemporánea*, . Valencia: Edición Alfons El Magnànim.
- Kaplan, T. (1971). "Spanish Anarchism and Women's Liberation". *Journal of Contemporary History*, 6 (2), 101-110.
- Kaplan, T. (2004). *Taking back the streets: women, youth, and direct democracy*. California: University Of California Press.
- Kaplan, T. (1999). "Luchar por la democracia: formas de organización de las mujeres entre los años cincuenta y los años setenta". *Mujeres, regulación de conflictos sociales y cultura de la paz*, 89-108. Valencia: Universitat De València.
- Kaplan, T. (1982). "Female consciousness and collective action: The case of Barcelona, 1910- 1918". *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 7 (3), 545-566.
- Kaplan, T. (2003). *Ciudad roja, período azul; los movimientos sociales en la Barcelona de Picasso (1888-1939)*. Barcelona: Península.
- Nash, Mary (1995). *Defying Male Civilization: Women in the Spanish Civil War*, Denver: Arden Press
- Nash, M., & Tavera, S. (1995). *Experiencias desiguales: conflictos sociales y respuestas colectivas (siglo XIX)*. Madrid: Síntesis.
- Nash, M. (1975). "Dos intelectuales anarquistas frente al problema de la mujer: Federica Montseny y Lucía Sánchez Saornil". *Convivium Revista de Filosofía*, (44-45), 74-86.
- Nash, M. (1977). "La problemática de la mujer y el movimiento obrero en España". *Teoría y práctica del movimiento obrero en España, 1900-1936*, 241-279. Valencia: Fernando Torres.
- Nash, M. (1989). "'Milicianas' and homefront heroines: Images of women in revolutionary Spain (1936-1939)". *History of European Ideas*, 1-6 (11), 235-244.
- Nash, M. (2000). "Identidad de género, discurso de la domesticidad y la definición del trabajo de las mujeres en la España del siglo XIX". *Historia de las mujeres en Occidente*, . Madrid: Taurus.
- Nash, M. (2005). *Mujeres en el mundo. Historia, retos y Movimientos*. Madrid: Alianza.
- Nash, M. (1983). *Mujer, familia y trabajo*

- en España (1875-1936). Barcelona: Anthropos.
- Nash, M. (1984). “Nuevas dimensiones en la Historia de la Mujer”. Presencia y protagonismo. Aspectos de la historia de la mujer, 9-50. Barcelona: Ediciones Del Serbal.
- Nash, M. (1984). “El neomaltusianismo anarquista y los conocimientos populares sobre el control de la natalidad en España”. Presencia y protagonismo. Aspectos de la historia de la mujer, . Barcelona: Ediciones Del Serbal.
- Nash, M. (1994). “Experiencia y aprendizaje: la formación histórica de los feminismos en España”. *Historia social*, 151-172.
- Nash, M. (2012). “Feminismos de la Transición políticas identitarias, cultura política y disidencia cultural como resignificación de los valores de género”. *Entre dos orillas las mujeres en la historia de España y América Latina*, 355-380. Barcelona: Icaria.
- Nash, M. (1991). “Dos décadas de historia de las mujeres en España”. *Historia social*, 137-161.
- Nash, M. (2005). “El moviment feminista durant la transició”. *La transició democràtica als Països Catalans*, 355-365. Valencia: Publicacions De La Universitat De València.
- Nash, M. (1987). “Le donne nella Guerra Civile”. *A cinquant’anni dalla guerra di Spagna*, . Milan: Franco Angeli.
- Nash, M. “Social Eugenics and Nationalist Race Hygiene in Early Twentieth Century Spain”. *History of European Ideas*, 15 (4-6).
- Nash, M. (1996). “Political culture, Catalan nationalism, and the women’s movement in early twentieth-century Spain”. *Women’s Studies International Forum (Women’s Studies International Quarterly)*, 19 (1-2), 44-54.
- Nash, M. (1994). *El Feminismo, Información e historia*. Madrid.
- Nash, M. (1995). *Defying Male Civilization: Women in the Spanish Civil War*. Denver, Colorado: Arden Press.
- Nash, M. (1993). “Women in War: Milicianas and Armed Combat in Revolutionary Spain, 1936-1939”. *The International History Review*, (), 269-282.
- Nash, M. (2006). “Republicanas en la Guerra Civil: el compromiso antifascista”.

- Nash, M. (1982). "Desde la invisibilidad a la presencia de la mujer en la historia: corrientes historiográficas y marcos conceptuales en la nueva historia de la mujer". Nuevas perspectivas sobre la mujer: actas de las Primeras Jornadas de Investigación Interdisciplinaria, 18-37. Madrid: Universidad Autónoma De Madrid, Seminario De Estudios De La Mujer.
- Nash, M. (1996). "Las mujeres en la guerra civil". La España del siglo XX. De la Segunda República a la Guerra Civil (1931-1936), 103-112. Barcelona: Laia.
- Nash, M. (1981). *Mujer y movimiento obrero en España 1931-1939*. Barcelona: Fontamara.
- Nash, M. (1991). "Género y ciudadanía". *Ayer (Asociación de Historia Contemporánea)*, (20), 241-258.
- Nash, M. (2007). *Dones en transició: de la resistència política a la legitimitat feminista, les dones en la Barcelona de la transició*. Barcelona: Regidoria De Dona.
- Nash, M. (1998). "Ideals of Redemption: Socialism and Women on the Left in Spain". *Women and Socialism, Socialism and Women: Europe between the Two World Wars*, 348-375. New York: Berghahn.
- Nash, M., & Morant, I. (2002). "Arenal: une experience historiographique nationale". *Clio. Histoire, femmes et sociétés*, 16, 61-64.
- Nash, M. "género cambio social y la problemática del aborto".
- Nash, M., & Álvarez González, A. I. (2002). *Seneca Falls. Un siglo y medio del Movimiento Internacional de Mujeres y la lucha por el sufragio femenino en España*. Oviedo: Ed. Consejería De Educación Y Cultura.
- Nash, M. (1999). *Rojas. Las mujeres republicanas en la Guerra Civil*. Madrid: Taurus.
- Nash, M. (2008). "Mujeres en guerra: repensar la historia". *La guerra civil española*, 61-84. Madrid: Fundación Pablo Iglesias.
- Nash, M. (2003). "Women's Role in the Spanish Civil War". *Political and Historical Encyclopedia of Women*, 533-548. New York: Routledge.
- Nash, M. (2010). *Trabajadoras. Un siglo de trabajo femenino en*

Cataluña (1900-2000). Barcelona: Generalitat De Catalunya, Departament De Treball.

Rus, Ana Martínez (2014). "Mujeres y Guerra Civil: Un Balance Historiográfica", *Studia historica. Historia contemporánea* (32), 333 – 343.

http://www.kaynakca.info/kaynakca/6011482/disa_aktar/ic-savas-yillarinda-istryol-kadinklari.pdf?stil=apa?stil=apa (03.01.2016)

https://scholar.google.com.tr/scholar?q=mary+nash+mujeres+libres+espana&btnG=&hl=tr&as_sdt=0%2C5 (03.01.2016)